

ایران

دومین واردکننده بزرگ فولاد خام؛ طرح‌های توسعه‌ای به بار می‌نشینند

واحدهای احیاء ۱ و ۲ فولاد خراسان هر کدام به میزان ۸۰۰ هزار تن آهن اسفنجی را در بخش فولاد خام و طرح‌های افزایش تولید محصولات فولادی طبق فهرست پیوست از جمله طرح‌های معروف به طرح‌های هشت‌گانه استانی را در برنامه داشته که میزان تحقق هر کدام از آنها مطابق گزارش رسمی واصله به پیوست است و متأسفانه از بقیه طرح‌ها آمار رسمی ارائه نشده است.

نکات قابل توجه در برنامه تولید فولاد و طرح‌های توسعه‌ای:

۱- در بخش تولید فولاد خام، تحقق برنامه تولید از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ روند کاهشی در نرخ رشد داشته و در سال ۱۳۸۸ به نصاب ۴۴،۸۳ درصد کاهش یافته است. عمده‌ترین دلیل این امر، عدم توانایی بخش خصوصی در تولید برنامه‌ریزی شده و نیز تأخیر در طرح‌های توسعه شرکت‌های دولتی بوده است.

۲- عملکرد تولید بخش خصوصی متناسب با برنامه نبوده و بخش خصوصی در سال‌های برنامه چهارم نتوانسته طبق برنامه ریزی از پیش تعیین شده به تولید بپردازد.

۳- در بخش تولید محصولات فولادی، عملکرد بخش دولتی در تحقق برنامه بهتر از بخش خصوصی بوده است. این در حالی است که ظرفیت نصب شده بخش خصوصی در بخش محصولات فولادی حدود ۱۳ میلیون تن بوده که در صورت وجود رقابت آزاد، باید برنامه از پیش تعیین شده برای تولید محصولات فولادی محقق می‌شد، ولی این چنین نشده است.

توجه به این موضوع می‌تواند یکی از بزرگترین معضلات بخش فولاد را مشخص کند که عبارت است از: «عدم توان رقابت بخش خصوصی با کارخانجات بخش دولتی در تولید محصولات فولادی»

علل مختلفی می‌تواند به این موضوع مربوط باشد که برخی از آنها به شرح زیر است:

عدم وجود صرفه‌های ناشی از مقیاس در کارخانجات بخش خصوصی در مقایسه با کارخانجات بخش دولتی، عدم حمایت مالی دولت در دوران بحران از کارخانجات بخش

گمرک جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۴ یعنی سال شروع برنامه چهارم، حدود ۶،۷ میلیون تن بوده است و طی این چهار سال با افزایش بیش از ۹۰ درصدی، در سال ۱۳۸۸ با وارداتی افزون بر ۱۱،۵ میلیون تن فولاد خام و محصولات فولادی به کشور، ایران به دومین واردکننده خالص فولاد جهان (صادرات - واردات) تبدیل شده است.

طرح‌های توسعه:

در طرح‌های توسعه بخش دولتی، افزایش تولید در شرکت ذوب آهن اصفهان از حدود ۲،۲ میلیون تن به ۳،۶ میلیون تن و در شرکت فولاد مبارکه از ۴،۲ میلیون تن به ۵،۲ میلیون تن (زیرسقفی) و نیز افزایش تولید به میزان ۲ میلیون تن دیگر (طرح شهید خرازی) و فولاد سبا (که از ذوب آهن به فولاد مبارکه منتقل گردیده است) از ۳۵۰ هزار تن به ۷۰۰ هزار تن و راه‌اندازی واحدهای احیاء مستقیم با تولید ۸۰۰ هزار تن آهن اسفنجی، هدفگذاری شده بود.

در ذوب آهن با طولانی شدن اجرای طرح توسعه معروف به طرح توازن رسیدن به ظرفیت ۳،۶ میلیون تن تا سال آینده محقق می‌شود، اگر چه کوره بلند سوم راه‌اندازی شده است، در فولاد مبارکه ظرفیت‌سازی ۵،۲ میلیون تن محقق شده و پروژه‌های افزایش ظرفیت تا ۷،۵ میلیون تن فولاد مذاب در حال اجراست که حداکثر تا سه سال آینده به اتمام می‌رسد.

ظرفیت اسمی فولاد سبا ۷۰۰ هزار تن است که محقق شده و افزایش آن تا ۱،۴ میلیون تن در حال اجراست.

در فولاد خوزستان، افزایش ظرفیت تولید فولاد خام تا سقف ۲،۴ میلیون تن در فاز اول و توسعه آن تا ۳،۲ میلیون تن در فاز دوم و همچنین احداث واحد فولادسازی و نورد ورق عربی (فولاد اکسید) به ظرفیت یک میلیون تن هدفگذاری شده بود.

در شرکت ملی فولاد، ضمن بازسازی و نوسازی واحد ذوب گروه ملی صنعتی فولاد به منظور افزایش تولید، ۴۷۰ هزار تن و طرح احداث فولاد هرمرگان با ظرفیت تولید ۱،۵ میلیون تن در سال، طرح تولید الکتروود گرافیکی، طرح‌های

کمیسیون صنایع و معادن مجلس شورای اسلامی در گزارشی، وضعیت صنعت فولاد کشور را بررسی کرده و قرار است این گزارش در صحن علنی مجلس نیز قرائت شود.

در این گزارش که توسط حمیدرضا فولادگر، عضو کمیسیون صنایع و معادن با همکاری مرکز پژوهش‌های مجلس تهیه شده، به بررسی سیاست‌های کلان سند چشم‌انداز بیست ساله در صنعت فولاد و طرح‌های توسعه پرداخته است.

بر اساس سند چشم‌انداز بیست ساله، کشور باید تا پایان سال ۱۴۰۴ شمسی در تولید فولاد سهمی معادل ۳،۵ درصد تولید جهانی (۵۵ میلیون تن) و ۴ درصد صادرات جهانی (۲۰ میلیون تن) را داشته باشد.

تولید طی برنامه توسعه چهارم:

بر اساس این برنامه، کشور باید در تولید فولاد خام سالانه به طور میانگین رشدی ۲۷ درصدی داشته باشد. شروع برنامه سند چشم‌انداز بیست ساله، سال ۱۳۸۴ بوده است و با در نظر گرفتن اهداف این برنامه باید تاکنون میزان تولید فولاد خام سالانه بیش از ۲،۷ میلیون تن افزایش و طبق برنامه تا پایان سال ۱۳۸۸ به مرز ۱۹ میلیون تن برسد. حال آنکه میزان تولید فولاد خام در پایان سال ۱۳۸۸ توسط بخش‌های خصوصی و دولتی مجموعاً ۱۰ میلیون و ۹۸۳ هزار و ۳۳۳ تن بوده که بیانگر رشد تولیدی ۱،۲ میلیون تنی از سال ۱۳۸۴ است.

برای محصولات فولادی نیز حداقل ۲۱،۵ میلیون تن هدف‌گذاری شده بود که حدود ۱۴ میلیون تن آن محقق شده است.

صادرات در طی برنامه توسعه چهارم:

در سال شروع برنامه چهارم بر اساس گزارش ایمیدرو، میزان صادرات فولاد کشور ۲،۵ میلیون تن بوده است. طبق برنامه سند چشم‌انداز بیست ساله، میزان صادرات فولاد باید به بیش از ۶ میلیون تن می‌رسید که در سال ۱۳۸۸ به میزان ۱،۳ میلیون تن گزارش شده است.

واردات طی برنامه چهارم توسعه:

میزان واردات فولاد کشور طبق گزارش

الف) تهیه چدن مذاب در کوره بلند و ساخت فولاد در کنور تورهای اکسیژنی و ریخته‌گری مداوم فولاد مذاب
ب) ذوب قراضه یا آهن اسفنجی در کوره‌های قوس الکتریکی و ریخته‌گری مداوم
البته یک روش قدیمی کوره روباز (زیمنس مارتین) نیز سهم اندکی از تولید فولاد خام را دارا است که به دلیل اندک بودن سهم تولید مورد توجه قرار نمی‌گیرد.
در ایران نیز تولید فولاد خام عمدتاً به دو روش کوره بلند و قوس الکتریکی صورت می‌گیرد و تولید به روش کوره بلند محدود به ذوب آهن اصفهان است و تولید به روش قوس الکتریکی در بقیه کارخانجات تولید فولاد خام کشور صورت می‌گیرد.

سهم روش‌های مختلف تولید فولاد در جهان و ایران:

امروزه سهم کوره بلند، کوره قوس الکتریکی و کوره باز (زیمنس مارتین) در تولید فولاد جهان به ترتیب ۶۳،۳، ۳۳،۱ و ۳،۶ درصد است که این نسبتها در ایران ۲۸،۸ و ۷۱،۲ و صفر است. همانطور که مشاهده می‌شود، نسبت سهم‌های تولید فولاد در جهان و ایران تقریباً برعکس است که با توجه به مزیت نسبی گاز در ایران که به عنوان خوراک اصلی کوره‌های قوس الکتریکی محسوب می‌شود و مزیت روش قوس الکتریکی، باید به این موضوع توجه ویژه داشت.

با توجه به واحدهای موجود و واحدهای در دست ساخت (طرح‌های در دست اجرا) تولید فولاد خام، احیاء مستقیم، تولید گندله، تولید کنسانتره و استخراج سنگ آهن، مشاهده می‌شود که بر اساس پیش‌بینی صورت گرفته و سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در بخش تولید فولاد خام، حدود ۶۰ میلیون تن گندله و ۶۰ میلیون تن کنسانتره مورد نیاز است.
برای تولید همین میزان کنسانتره نیز حدود ۱۰۰ میلیون تن سنگ آهن باید استخراج شود ولی متأسفانه در ۳ بخش فوق، به ترتیب ۳۶، ۲۷ میلیون تن گندله، ۶۴، ۵ میلیون تن سنگ آهن کمبود داریم. این آمار نشان‌دهنده این است که با روند فعلی در بخش بالادستی فولاد، امکان تحقق اهداف تولیدی در بخش تولید فولاد خام فراهم نیست و طرح‌های توسعه‌ای پس از بهره‌برداری، مواد اولیه لازم جهت تولید را نخواهند داشت.

شده بود، به دلیل نگرانی از افزایش قیمت داخلی اجازه صادرات از طرف دولت داده نشد و هنگامی که در اواخر سال ۸۷ با صادرات محصولات فولادی موافقت شد، متأسفانه بازارهای منطقه بدلیل کاهش قیمت‌های جهانی اشباع شده بود.
۵- صادرات محصولات همواره تحت تأثیر مستقیم بازار داخل بوده و این کاملاً طبیعی است، زیرا زمانی که تولیدکننده داخلی در شرایط رونق بازار با کمبود شدید مواجه می‌شود نمی‌توان بدون توجه به این نیاز به صادرات ادامه داد و در این صورت همان مشتری داخلی

خصوصی، وجود واردات بی‌رویه محصولات خارجی با قیمت پایین‌تر از قیمت بازار. ولی یکی از عمده‌ترین دلایل ناتوانی بخش خصوصی در رقابت با بخش دولتی، بعضاً کنترل مدیریت شده دولت در بازار بورس محصولات فولادی است که اگر چه اکثر ادرا در طول چهار سال گذشته محصولات آزادانه در بورس ارائه شده ولی برخی دخالت‌های موردی در بازار بورس ولو به صورت نامحسوس تأثیرگذار بوده است، گرچه به روز نبودن بخش خصوصی در پروژه‌ها و عدم استفاده از فرصت بازار نیز مزید بر علت شده است.

۴- هشت طرح تولید فولاد در هشت استان کشور با ظرفیت‌های هر کدام ۸۰۰ هزار تا یک میلیون تن از برنامه‌های دولت نهم و دهم بوده که اجرای آن به طول انجامیده و اخیراً اوراق مشارکت برای جلب منابع مالی آن منتشر شده است.
۵- یکی از عوامل تأثیرگذار در روند اجرای پروژه‌ها، می‌تواند بحران جهانی فولاد و همچنین رکود و کاهش شدید قیمت ناشی از آن باشد.

۶- اقتصادی بودن یک طرح تولیدی فولاد به میزان ظرفیت آن بستگی دارد. امروزه در دنیا طرح‌های تولید فولاد حداقل با ۱۰ میلیون تن ظرفیت، برنامه‌ریزی می‌شود و لذا این واقعیت یکی از مباحث مهم اقتصادی نبودن بسیاری از طرح‌های با ظرفیت پائین است.

نکات قابل توجه در بخش صادرات و واردات فولاد خام و محصولات فولادی:

۱- روند صادرات از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ کاهشی بوده ولی در سال ۱۳۸۸ افزایش یافته است.
۲- حجم صادرات از کل تولید فولاد خام بسیار ناچیز بوده به طوری که در بهترین حالت ۱۰ درصد کل تولید و در بدترین حالت ۱،۶ درصد از حجم تولید را تشکیل داده است. گرچه از دلایل مهم این امر، احتیاج واحدهای فولادسازی داخل به فولاد خام تولیدی است.
۳- حجم صادرات از کل تولید محصولات فولادی در طی سال‌های برنامه چهارم، تا سال ۱۳۸۷ کاهشی بوده با این حال حجم بیشتری از تولید را به خود اختصاص داده است.
۴- در اواخر سال ۸۶ و اوایل سال ۸۷ که بر اثر افزایش قیمت جهانی فولاد، بازار مناسبی برای صادرات محصولات فولادی در منطقه ایجاد

بر اساس سند

چشم‌انداز بیست ساله،

کشور باید تا پایان سال ۱۴۰۴ شمسی در تولید فولاد سهمی معادل ۳،۵ درصد تولید جهانی (۵۵ میلیون تن) و ۴ درصد صادرات جهانی (۲۰ میلیون تن) را داشته باشد

مجبور به واردات محصول فولادی به هزینه‌ای بالاتر می‌شود. لذا افزایش و کاهش صادرات و تأثیرپذیری صادرات از شرایط بازار داخلی کاملاً طبیعی و قابل پیش‌بینی است.

۶- حجم واردات فولاد خام و محصولات فولادی در طول سال‌های برنامه چهارم توسعه تا سال ۱۳۸۶ فرایند شده ولی در سال ۱۳۸۷ کاهش داشته و مجدداً طی سال ۱۳۸۸ افزایش یافته است.

نکته قابل توجه در بحث واردات این است که حجم واردات طی سال‌های مزبور تقریباً همپای تولید داخل بوده و بخش بزرگی از بازار را به خود اختصاص داده است. با این وصف در سال‌های مزبور بخش خصوصی با کمتر از ۴۰ درصد ظرفیت خود تولید کرده است.

یکی از دلایل افزایش واردات، علیرغم اینکه بخش خصوصی زیر ظرفیت خویش تولید می‌کرد، پائین بودن و نزدیک صفر بودن تعرفه گمرکی محصولات فولادی بوده است.

روش‌های تولید فولاد در جهان و ایران:

فولادسازی در جهان، به دو بخش عمده فولاد خام و محصولات فولادی تقسیم می‌شود. در این بین فولاد خام به دو روش عمده زیر صورت می‌گیرد: